

של שני הדינרים האלו, היות ואי אפשר ללמוד את דינו של האחד, מדינו של השני.

אמר רבה, אמר רב הונא: אדם שאחזו בידו מעות, ואמר לחבירו, **מכור לי חפץ זה במעות אלו** שבידי, ולא הקפיד המוכר לשאול כמה הם, וקיבלם מן הלוקח.

קנה הלוקח את החפץ במעות הללו, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

א-מ המוכר חפץ לחבירו, ונתן לו הלוקח דמים שאין בהם כדי דמי החפץ, הרי זו "אונאה"; אם פיחת שתות [שישית] מן הדמים, קנה ומחזיר אונאה, ואם פיחת יותר משתות, הרי המקח בטל.

ויש לו עליו דין אונאה, שאם יש במעות שנתן לו שתות פחות מדמי החפץ, חייב הלוקח להשלים למוכר את הדמים.⁽¹⁾

ומפרש רב הונא⁽²⁾ את דבריו: **קנה** לוקח את החפץ במעות, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

אף על גב דלא משך את החפץ, דכיון דלא קפיד לשאול כמה מעות נתן לו, קנה, דכי חליפין דמי, וקנה בנתינת המעות.

קא סלקא דעתין: בקנין חליפין הוא קונה, ומטבע נעשה חליפין, דאי קנין כסף בעלמא הוא, הא קיימא לן: מעות אינם קונות, ויכולים הם לחזור בהם.

ולקמן פרכינן: הא קיימא לן דאין מטבע נעשה חליפין!?

ויש לו עליו אונאה, דהא "מכור לי באלו" קאמר ליה, והוא לשון מכר שיש בו דין אונאה, ולא לשון חליפין.⁽³⁾

חליפין. וראה ב"נתיבות המשפט" רכו יא]. ובר"ן ובנמוקי יוסף כתבו: נראה מדברי רש"י ז"ל דחליפין אין בהם אונאה אלא אם כן מקפיד עליהם דכהאי גוונא ודאי יש להם אונאה, אבל הרמב"ן ז"ל כתב דאפילו חליפין יש להם אונאה כמכר.

ולמאן דאמר יש אונאה בחליפין אפילו כשאינו מקפיד עליהם, צריך לפרש דהכי קאמר: יש בו אונאה, אף על פי שאמר לו מכור לי באלו, שנראה שאינו מקפיד, מכל מקום אינו יוצא מידי אונאה לא במכירה ולא בחליפין.

ובטעם הדבר שאין אונאה בחליפין כתב ה"כסף משנה" [מכירה יג א] בשם תלמידי הרשב"א דמן המקרא יש ללמוד כן, שהרי בפרשת אונאה [ויקרא כה יד] נאמר: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" בממכר הוא דאזהר רחמנא

1. רש"י. וכתב ב"מחנה אפרים" [על הרמב"ם מכירה יג ב] נראה מדברי רש"י והרמב"ם שדוקא לוקח מחזיר אונאה אבל מוכר לא, שכבר נתרצה לוקח, אך רבינו חננאל פירש שהלוקח נתן למוכר יותר מכדי שיווי המקח, ועל המוכר להחזיר ללוקח את אונאתו. וראה בהערה להלן.

2. על פי משמעות דברי רש"י ד"ה סבר לה. וכן הוא בנמוקי יוסף ד"ה לימא קסבר.

3. רש"י. [קצת משמע שרש"י לא גרס תיבת "באלו"] והנה, מדברי רש"י משמע שבחליפין אין דין אונאה. ואף על גב דהשתא סבירא לן דקנה מדין חליפין, מכל מקום כיון שאמר בלשון מכר, יש בו אונאה. [ויש לדון אם אמר לו: "תן לי באלו", שאינו לשון מכר דוקא, אם אין בו אונאה, אף על פי שלא הזכיר לשון

אומרת הגמרא: פשיטא לנו, ואין ספק בדבר, שהנותן דמים ואין המוכר מקפיד עליה, לראות אם יש בהם כדי שיווי המקח⁽⁶⁾, הא קאמרינן דקני, דבחליפין דמו. אבל יש להסתפק: בחליפין ומקפיד עליהן,

רב⁽⁴⁾ אבא אמר בשם רב הונא: אדם שאחז בידו מעות, ואמר לחבירו: מכור לי חפץ זה במעות אלו, קנה, ואין לו עליו אונאה, היות ולא הקפיד לשאול כמה מעות הוא נותן לו.⁽⁵⁾

וראה להלן בהערות.

בבל תונו אבל בחליפין לא.

4. ברא"ש גורס רבי אבא.

והנה הרמב"ם כתב [שם] אין לו הונייה — שזה רוצה במחט יותר מן השיריים וכתב בשו"ת "שואל ומשיב" שהרמב"ם נקט טעמא דקרא [וכן נראה משו"ת הרי"ף (הובאה ב"שיטה מקובצת")] שטעם הדבר הוא מה שהם מתרצים זה לזה, והתורה העידה על כך במה שאמרה ממכר — ולא חליפין].

5. על פי רש"י וראה בריטב"א. משמע דפלוגתא דאמוראי הוי אם הוא מקפיד שיהיו המעות בשיווי החפץ או שאינו מקפיד; אם הוא מקפיד לכולי עלמא יש בחליפין אונאה, ואם אינו מקפיד לכולי עלמא אין בחליפין אונאה. וכן נראה דעת הרמב"ן בחידושו, וראה עוד ב"שיטה מקובצת" מה שהביא מתשובת הרי"ף ותשובת הר"י מיגאש.

ויש להסתפק אם כאשר אמר: מכור לי באלו, די שב אונאה, האם הוי מדין חליפין שכאשר אינם מתרצים זה לזה, יש אונאה גם בחליפין, או דבתורת חליפין אין אונאה, ומכל מקום כיון שגילה דעתו שמקפיד הוא על אונאתו, הוה ליה כמתנה שיהיה במקח זה דין אונאה [ואין כאן "פיטומי מילי" במה שהתנה הלוקח לטובת המוכר, היות ובתחילת המשא ומתן אמר כן הלוקח, כמו שכתבו תוספות להלן סו א; ולדברי רבינו חננאל שהלוקח התאנה, אתי שפיר בלאו הכי].

אבל בר"ן ובנמוקי יוסף כתבו בשם הרמב"ן שאפילו כשאינו מקפיד יש בו אונאה. [ראה מה שהועתק בהערה הקודמת]. ובחידושי הרמב"ן הביא בשם יש מי שחולק שלעולם אין אונאה לחליפין.

וראה ב"אבי עזרי" [אישות א ב ד"ה והנה שורש, ומכירה יג א ד"ה ומעתה] שכתב שני מהלכים בביאור מה שהרמב"ם נתן טעם לכך שאין אונאה היות והוא מתרצה ולא סגי ליה בהא דממעטינן: "ממכר" — ולא חליפין.

וברמב"ם [מכירה יג א] חילק בין חליפי כלים בכלים או בהמה בבהמה שאין בהם אונאה [אפילו כשמקפיד עליהם — "מגיד משנה"], לבין חליפי פירות בפירות שיש בהם אונאה, אפילו כאשר אינו מקפיד עליהם. והראב"ד חלק שם על הרמב"ם, ראה ב"אבי עזרי" אישות א ב שהם נחלקו במהות קניין החליפין דשוה בשוה.

בחידושי רבי שמואל [קידושין ג ה] וב"אבי עזרי" [אישות א ב] כתבו דהא דאין אונאה בחליפין אינו אלא בחליפין של שוה בשוה, אבל חליפין של קנין סודר הם מקח וממכר גמור ויש בהם אונאה. [והריטב"א שתמה איך יתכן שאין אונאה בחליפין, הרי בסודר פשיטא שיש אונאה, הוא לשיטתו שאין שני גדרים בקנין סודר].

6. על פי רש"י ורבינו חננאל. וצריך לומר דלאו דוקא נקט רש"י אם ישנן כדי שויין, שהרי מבואר בדבריו להלן [ד"ה בשופטני] שאין צריך שיקפיד שיהיו שוים כל דמי המקח, אלא סגי שהוא יקפיד לדעת אם הם שוים מקצת דמים, באופן שייטב בעיניו לתת את שלו כנגדו. [טעמו

אדם הנותן לחבירו חפץ עבור חפץ כדי לקנותו בחליפין, והמקבל מקפיד לראות מה ערכו של החפץ שהוא מקבל.⁽⁷⁾⁽⁸⁾

מאי דינו? האם "תורת חליפין" יש כאן, אף על פי שהוא מקפיד עליהם, וקנו שניהם במשיכת אחד החפצים.

או שמא, הואיל והקפיד עליהם, הרי הן כמעט, ו"בתורת דמים" הוא קונה, ואין המקח נגמר עד שגם השני ימשוך.

אמר רב אדא בר אבהו: תא שמע מבריייתא שחליפין ומקפיד עליהם, לא קנה ב"תורת חליפין", אלא "תורת דמים" יש להם;

הרי, אדם, שהיה תופס פרתו ועומד בשוק,

ובא חבירו ואמר לו: פרתך למה הבאת לשוק?!

אמר לו בעל הפרה: לחמור אני צריך ורוצה אני למכור את הפרה ולקנות בדמיה חמור.

אמר לו חבירו: יש לי חמור, שאני נותן, מוכן למכור, לך.

פרתך בכמה אתה רוצה למוכרה?

אמר לו בעל הפרה: רוצה אני למכור אותה בכך וכך, בסכום פלוני.

שאל בעל הפרה את בעל החמור: חמורך בכמה אתה חפץ למוכרו?

ענה לו בעל החמור: רוצה אני למכור אותו בכך וכך, בסכום פלוני.⁽⁹⁾

של רבינו חננאל ראה בהערה הבאה].

7. כתב רש"י: נתן לו חפץ בחפץ בתורת חליפין לקנות כדין קנין שקונין בסודר, וזה מקפיד לראות שיהא הסודר שוה כל כך.

ומדברי החידושים המיוחסים לריטב"א משמע שרש"י פירש את הסוגיא לענין קניין סודר בעלמא, ולא רק בחליפי שוה בשוה, אבל החידושים המיוחסים [וכן בחידושי הריטב"א] מפרש את הסוגיא לענין חליפין דשוה בשוה. [וב"פני יהושע" תמה על פירוש רש"י ממה שאמרו לקמן דאיכא קפידא בחליפין, ומה שייך קפידא בסודר שחוזר לבעליו?! וב"בית אהרן" תירץ שרש"י סובר כרב אשי דאמר [נדרים מח ב] שאין סודר חוזר לבעליו].

8. כתב הרשב"א: משמע דבחליפין ואין מקפיד עליהם, כמו האומר: מכור לי באלו, שאינו מקפיד כלל, פשיטא דקני, ואין ספק הגמרא אלא

כאשר מקפיד עליהם.

ויש לתמוה מכאן על שיטת רבינו חננאל האומר: אין חליפין קונים במטלטלים שלא שמו אותם בדמים, היות ולא סמכא דעתיה עלייהו. ולדברי רבינו חננאל צריך לפרש שהקפידא כאן היא שיהיו שוים זה לזה בערכם, ובזה מספקא לן אם קנה מטעם חליפין או מטעם דמים, אבל אם אינו מקפיד שיהיו שוה בשוה הווי חליפין, אם על כל פנים שמו את החפץ בדמים.

ולפי זה ניחא דברי רבינו חננאל שפירש: אין מקפיד עליהם — לא דקדק אם שוה המקח אלו הדמים שנתן.

9. לשיטת רבינו חננאל דמי הפרה ודמי החמור שוים זה לזה, ולדעת החולקים עליו אינם בהכרח שוים, ומה ששאלו פרתך בכמה חמורך בכמה, הוא כדי לדעת כמה כל אחד שוה בשוק, כדי להחליט אם טוב בעיניו לתת את שלו כנגדו.

והרי אי אפשר לפרש כך את המקראות, דוכי אטו חליפין דקרא בשופטני [שוטים] עסקינן דלא קפרי לדעת את ערך הדבר שהם מקבלים בתמורה, כדי להחליט אם טוב בעיניו לתת את שלו כנגד אותו חפץ! ?

אלא ודאי, כל חליפין, מסתמא מיקפד קפרי בני אדם עליהם, לדעת כמה הם שוים, (10) ואף על פי כן קנה.

והבא, ברייתא דלעיל, במאי עסקינן דאמר ליה: חמור אני מוכר לך בפרה וטלה, ומשך את הפרה, ועדיין לא משך את הטלה.

ואכן, אם היה מושך גם את הפרה וגם את הטלה, הרי זו משיכה גמורה, והיה החמור נקנה לבעל הפרה והטלה בקנין חליפין.

אבל, היות והוא עדיין לא משך את הטלה, לא קנה בעל הפרה והטלה את החמור, כיון דלא הוה ליה משיכת הפרה בלבד, משיכה מעליא. (11)(12)

אם משך בעל החמור את הפרה, לאחר שהסכימו ביניהם להחליף את הפרה בחמור.

ולא הספיק בעל הפרה למשוך אליו את החמור, עד שמת החמור.

לא קנה בעל החמור את הפרה, אף על פי שהוא כבר משך אותה.

קא סלקא דעתין: הפרה נחשבת כדמים על החמור, היות ובעל החמור הקפיד לדעת את שוייה, ועל כן אין משיכת הפרה קונה, דקיימא לן: אין מעות קונות את המקח.

שמע מינה מברייתא זו: "חליפין" ומקפיד הוא עליהן, לדעת את שויים, אין להם תורת "חליפין", אלא תורת "דמים" ולא קנה.

אמר, הקשה, רבא: לדברין, שחליפין ומקפיד עליהם לא קנה, נמצא שחליפין שהוזכרו במגילת רות, הן חליפין שאינו מקפיד עליהם.

שנינו: מת החמור לא קנה בעל החמור את הפרה! ?

ותירץ: שאני הכא שאי אפשר לחלק את החמור, וכיון שלא קנה את כולו, אף חציו נמי לא קנה. [אבל אם היה מתנה לקנות כור חיטים תמורת הפרה והטלה, היה קונה את חצין במשיכת הפרה, וראה ב"קהילות יעקב" בבא בתרא סימן לג].

ב. בקידושין ח א אמר רבי אלעזר: האומר לאשה התקדשי לי במנה [מאה דינר] ונתן לה דינר אחד, הרי זו מקודשת באותו דינר, וישלים לה את אותו מנה, היות ואנו מפרשים שמעשה הקידושין הוא בדינר וההתחייבות על שאר המנה, אינה אלא בתורת תנאי על הקידושין. אם כן, צריך תלמוד מדוע לא נאמר גם כאן,

10. בני אדם מקפידים שיהיו שוין קצת, ולפעמים מקפידים שיהיו שוים כמו החפץ גופיה — תוספות, ולדברי רבינו חננאל צריך לומר שבני אדם מקפידים תמיד שיהיו שוים כמו החפץ עצמו.

11. א. הקשה בנמוקי יוסף: מדוע לא קנה במשיכת הפרה, על כל פנים חלק מן החמור, כנגד שוייה של הפרה, כדאמרינן בקידושין [כז א] מכר לו עשר שדותיו בעשר מדינות, כיון שהחזיק באחת מהן, קנה כולן, ואמרינן עלה: לא שנו אלא שנתן לו דמי כולן, אבל אם לא נתן לו דמי כולן, לא קנה אלא כנגד מעותיו, אלמא כנגד מעותיו מיהא קנה, וממילא אף אם מת החמור, הרי הפרה קנויה לבעל החמור, ומדוע

עתה חוזרת הגמרא לדון בדברי רב הונא:
**אמר מר, לעיל: מכור לי באלו קנה, ויש לו
 עליו אונאה.** (13)

קא סלקא דעתין: בחליפין הוא קונה.

ומקשינן: **לימא, וכי אטו נאמר שסבר רב
 הונא: מטבע נעשה חליפין?** הרי כבר
 הוכחנו לעיל שאין מטבע נעשה חליפין!?

ומשינינן: **לא סבר רב הונא שמתבע נעשה
 חליפין, והכא לאו מטעם חליפין הוא קונה,**
 אלא בתורת דמים.

והא דאמר רב הונא: (14) דכי חליפין דמי,

הכי קאמר: מעות אלו קונות בלא משיכת
 החפץ הנקנה. כשם שבחליפין אין צורך
 למשוך אותו.

וטעם הדבר הוא: היות **ורב הונא סבר לה
 כרבי יוחנן דאמר: דבר תורה מעות קונות,**
 ומפני מה אמרו חכמים **משיכה קונה ולא
 מעות?** גזירה היא, **שמא יאמר המוכר לו,**
 ללוקח: **נשרפו הטיך בעלייה.**

והיות שאין כאן אלא גזירת חכמים, יש
 לומר: **מלתא דשכיחא, כגון קנין כסף,
 במעות, גזרו בה רבנן, ומלתא דלא שכיחא
 לא גזרו בה רבנן, והכי נמי, כיון דהוי
 מילתא דלא שכיחא, שיהא אדם מוכר חפץ
 בלא שידע כמה מעות הוא מקבל,** (15) על כן

ואין קונים בו לדעת רב נחמן, אפילו לפי שיטת
 ר"י הסובר ששור ופרה נחשבים כלי היות והם
 ראויים למלאכה.

וב"פני יהושע" תמה: אם כן איך היה החמור
 נקנה לבעל הפרה והטלה, אף אם היה מושך את
 שניהם, וכתב דיש לחלק בדוחק. [ראה בזה
 ב"דבר יעקב", ולעיל מו ב הובא מדברי "תרומת
 הכרי" שלדעת הראב"ד אפשר לעשות חליפין
 בכלי ובמטבע, אף על פי שאין מטבע נעשה
 חליפין].

13. לא נתפרש לשם מה נוסף בגמרא מה
 שאמרו: ויש לו עליו אונאה.

14. ראה לעיל הערה 2.

15. נמוקי יוסף. ואף על פי שיש דין אונאה
 במקח זה, והמוכר לא יפסיד כל כך, מכל מקום
 אין זה שכיח שימכור בלא לדעת מראש כמה
 הוא מקבל. [ולדעת רב אבא בשם רב הונא, אין
 אונאה במקח זה, למרות שהוא קונה ב"תורת

מעשה הקנין הוא על ידי הפרה, והטלה אינו
 אלא תנאי לקנין, שאפשר להשלים אותו אחר
 כך!?

וראה שם בקידושין שחילקו בין אם אמר:
 "התקדשי לי במנה" סתם, לבין אם אמר:
 "התקדשי לי במנה זו", שאם אמר במנה זו,
 הקידושין אינם נעשים אלא על ידי כל המנה,
 וכל עוד שלא נתן לה את כולו, אינה מקודשת.

12. ואם היה מושך גם את הטלה, היה בעל
 הפרה והטלה קונה בקנין חליפין את החמור בכל
 מקום שהוא, והנה לדעת רש"י בעלי חיים
 נחשבים פירי ולא כלי, לענין חליפין, אם כן, על
 כרחך, סוגיא זו כדעת רב ששת היא שנויה,
 ולדעתו בעלי חיים קונים זה את זה בקנין
 חליפין, אבל לדעת רב נחמן צריך לומר שהיות
 והם אמדו את שיוויה של הפרה ושל החמור,
 נחשבים הם כ"דמים", ובמקום זה, שאינו שכיח
 לקנות כך בדמים, מעות קונות כדין תורה, ולא
 גזרו בו חכמים שלא יקנה — "בעל המאור".
 וב"הגהות אשרי" כתב שטלה לא נחשב כלי,

המעות קונות כדבר תורה.⁽¹⁶⁾

להקנות לו.

אמר ליה מר הונא בריה דרב נחמן לרב אשי: אתון הכי מתניתו לה, אתם שונים את דברי רב הונא באופן שיש להסתפק, אם לדעתו מטבע נעשה חליפין, או שמודה הוא שאין מטבע נעשה חליפין.

דאף על פי שהקונה עתיד לשלם למוכר את דמי החפץ, מכל מקום **ניחא ליה לקונה, דלהוי מקנה קונה** גם את הכלי שהוא נותן לו עתה.

אבל אנן הכי מתנינן לה, כך אנו שונים בדעת רב הונא: וכן⁽¹⁷⁾ אמר רב הונא: אין מטבע נעשה חליפין.

כי היכי דלגמר ולקני ליה, כדי שהמוכר יתרצה להקנות לו כבר מעכשיו את החפץ, אף על פי שהוא ישלם לו את מעותיו רק לאחר זמן.⁽¹⁸⁾

אם כן, פשיטא, שדברי רב הונא: קנה אף על פי שלא משך, יתפרשו על פי דברי רבי יוחנן הסובר: מעות קונות דבר תורה, וכאן אפילו מדרבנן לא פקע קנין המעות, כדלעיל.

ולוי אמר: חליפין נעשים בכליו של מקנה, וטעם הדבר הוא: כדבעינן למימר לקמן.

חוקרת הגמרא: **במה קוניין?** כלומר, בכלי של מי נעשה קנין החליפין, בכליו של המקנה, או בכליו של הקונה?

אמר, שאל, ליה רב הונא מדסקרתא לרבא: ולדעת לוי, דאמר: בכליו של מקנה, הרי אם ירצה לקנות קרקע בחליפין, הא קא קני ארעא, אגב משיכת הגלימא, שהלוקח מושך את הסודר, וקונה אותו בקנין משיכה, ואגב — קונה הוא את הקרקע.

רב אמר: בכליו של קונה, הקונה נותן כלי למקנה, ועל ידי נתינה זו, חל קנין החליפין, וזוכה הקונה בחפץ שהמקנה התרצה

אם כן, הווי ליה "נכסים שיש להן אחריות" — קרקעות⁽¹⁹⁾, ונקנין עם, אגב, "נכסים שאין להן אחריות" — מטלטלין.

דמים", היות ודמי לחליפין, ראה ביאור הגר"א רכו כח].

מטבע נעשה חליפין.

16. ובחליפין דמקפיד עליהם, אם היינו אומרים: תורת דמים עליהם, לא היה קונה, ומילתא דשכיחא הן — נמוקי יוסף.

18. על פי ר"י מגאש ורבינו יהונתן [הובאו דבריהם ב"שיטה מקובצת"]. ובחידושי רבי שמואל על מסכת קידושין הביא פלוגתא אם חליפין הוי מטעם כסף, שהמקבל מתחייב לתת את תמורתו, או דהווי מעשה קניין בעלמא, וכתב שאם ננקוט שהוי מעשה קנין בעלמא, ניחא לשונו של רב דלהוי מקנה קונה — קניינו של המקנה הוא: **כי היכי דלגמר ולקני ליה — כדי לגמור בדעתו להקנות לקונה, ראה שם.**

17. לעיל מו א אמרינן: שמע מינה אין מטבע נעשה חליפין, וכן אמר עולא אין מטבע נעשה חליפין, וכן אמר רבי אסי אין מטבע נעשה חליפין, וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אין מטבע נעשה חליפין, ולדברי מר הונא יש להוסיף על זה: **וכן אמר רב הונא אין**

19. כתב רש"י [קידושין כו א]: שיש להם

ואנן, איפכא תנן במשנה [קידושין כו א]: נכסים שאין להן אחריות, מטלטלין, נקנין עב, אגב, נכסים שיש להן אחריות, שכאשר קונה את הקרקע בכסף, שטר או חזקה, מועיל קנין זה גם למטלטלין, אף על פי שאין קנין זה מועיל למטלטלין, כאשר הוא קונה אותם בפני עצמם, בלא קרקע.⁽²⁰⁾

ומשמע, דוקא מטלטלין נקנין אגב קרקע, ולא קרקע נקנית אגב מטלטלין.

אם כן מאי טעמא דלוי?!

אמר ליה רבא לרב הונא מדסקרתא: אי הוה לוי הבא, והיה שומע את שאלתך, הוה מפיק לאפך פולסי דנורא, היה מוציא לפניך ניצוצות של אש, ולשון נידוי הוא, על שחשד את לוי, שדעתו לפרש כך את דין חליפין.⁽²¹⁾

מי סברת, וכי אטו סבור אתה, שאגב משיכת הגלימא מקנה ליה את הקרקע!.

אלא, אין אלו אלא כחליפין, כאילו זה מוסר לו חפץ אחר תחת קרקע.⁽²²⁾

הו בר נידוי משום כך?! לכך פירשו: מה שאמרו מפיק לאפך פולסי דנורא היינו שהיה משיב לך תשובות, וכלשון הגמרא [חולין קלז ב]: והוה נפיק מפומיה זקוקין דנורא, כאשר היה רבי נושא ונותן בהלכה עם רב.

22. בגיטין לט ב הביאו התוספות [בסוף ד"ה משום] בשם רש"י [וכן כתבו תוספות רבינו פרץ ותוספות חיצוניות בשם יש מפרשים] דלוי דאמר בכליו של מקנה כל שכן בכליו של קונה, דכיון דגמר ומקנה בהדיא הנאה דמקבל מיניה, כל שכן דגמר ומקנה בהדיא הנאה דאיהו נפשיה מקבל מיניה.

ואמנם לא נתפרשו דברים אלו להדיא בפירוש רש"י, אך נראה שיש לדייק כך מלשון רש"י [ד"ה מי סברת] שהועתקו בביאור הגמרא כאן. [וראה עוד ברש"י ד"ה במה קונין ולעיל מה ב הערה 8].

ותוספות חלקו על שיטה זו וכתבו שלדעת לוי דוקא בכליו של מקנה עושין חליפין, ולא בכליו של קונה.

וכתבו התוספות: הרי המקור לדינו של לוי הוא ממה שהגואל נתן את הנעל לברעז, כדאמרינן בסמוך, אם כן לא מהני אלא בענין זה, ואין אומרים: אם בהנאה מועטת מועיל כל

אחריות – היינו קרקע שאחריות כל אדם המלוה והנושה בחבירו עליהן, לפי שקיימים ועומדים, לפיכך נסמכין עליהם.

20. ב"ברכת אברהם" [קידושין כו א] הביא לחקור אם קנין מטלטלין אגב קרקע היינו שחלות קנין הקרקע קונה את המטלטלין, או שמעשה הקנין בקרקע פועל גם במטלטלין [והביא שהגר"ש שקאפ בנדרים סימן כב ד"ה נלענ"ד נקט כצד הראשון, ובשו"ת רבי עקיבא איגר תניינא סוף סימן קלז משמע דנקט כצד השני. (וכן משמע ברמב"ם מכירה ה ט שמנה את כל הקניינים והשמיט קנין אגב וראה עוד ב"באבן האזל" מכירה ג יא)] ומלשון רש"י כאן משמע שמעשה הקנין בקרקע פועל גם במטלטלין כאשר מטלטלין נקנין אגב קרקע, ואם היתה קרקע נקנית אגב מטלטלין היה נחשב שמעשה המשיכה הועיל לקרקע. [וכן משמע מלשון רש"י קידושין ז א ד"ה עם נכסים].

21. רש"י. [הניצוצות קרויות "פולסא" לדברי רש"י היות והן עגולות כאסימון שקראוהו לקמן עמוד ב "פולסא". ואזיל לשיטתו מד א שפולסא הוא בלא צורת מטבע].
ובריטב"א ותוספות רבינו פרץ תמהו: אמאי

ומה הוא מוסר לו?

ואקני ליה את הקרקע. (23) (24)

בהחייא הנאה דקא מקבל מיניה, אותה הנאה, שהוא מחשיב אותה, ומוכן לקבל ממנו את הכלי במתנה, נחשבת אצלו כאילו נותן לו הקונה מתנה מרובה, ונמר הנותן בדעתו,

אומרת הגמרא: **בתנאי**, כבר נחלקו תנאים, במחלוקת רב ולוי אם קנין חליפין וסודר נעשה על ידי שהקונה נותן את הסודר, או על ידי שהמקנה נותן אותו.

שכן שיועיל בהנאה מרובה. וראיה לכך: הרי לרב נחמץ אין קונים אלא בכלי, ולא בפירי, כדלקמן, משום דבעינן דומיא דנעל, ולא אמרינן אם כלי שאינו שוה אלא מעט מועיל, כל שכן פירות השוים אלף זוז.

וכן קונין בדבר אחד שלם אף על פי שהוא קטן, ואין קונים באלף חצאי רימונים, כדלקמן – תוספות רבינו פרץ.

ועוד, הרי לא שייך כאן לדון מצד ההנאה שיש לו בקבלת הסודר, כדאמרינן בנדרים מח ב, שקנין סודר אינו אלא קנין על מנת לקנות. אלא ודאי עיקרא דמילתא גזירת הכתוב היא, בין לרב בין ללוי, כדתניא בסמוך, וכל חד וחד יהיב טעמא קצת לקרא – ריטב"א.

23. כתבו בתוספות הרא"ש: לכאורה יש לפשוט מדברי לוי כאן, שהוא סובר מטבע נעשה חליפין, כי טעמו של מאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין, הוא משום דדעתיה אצורתא וצורתא עבידא דבטלה, ואינה דבר מסויים, ולדברי לוי כאן שקנין חליפין נעשה על ידי הנאת המקנה בקבלת הקונה, הרי אין נפקא מינה בזה בין מטבע לבין שאר דברים, ומדוע לא הוכיחה הגמרא לעיל מכאן שלוי הוא הסובר מטבע נעשה חליפין?!

ותירצו: מכל מקום מודה לוי דבעינן דומיא דנעל, וממילא מתמעט דבר שאינו מסויים, וכן פירי לא מהני לדעת רב נחמן.

ובתוספות כתבו: דבעי הנאת קבלת דבר חשוב דומיא דנעל, ולא מטבע ופירי. וכן כתבו בחידושים המיוחסים לריטב"א בשם תוספות,

ראה שם.

24. בקידושין ז א אמרו שאשה האומרת לאדם **חשוב**: הילך מנה ואקדש אני לך, הרי זו מקודשת, דבהחייא הנאה דקא מקבל מתנה מינה, והרי רוצה היא לתת פרוטה לאדם שיפייס אותו לקבל ממנה מתנה, על כן באותה הנאה גמרה ומקניא ליה נפשה. ומבואר, שלא נאמר דין זה, אלא ב"אדם חשוב", שאינו רגיל לקבל מתנות. אם כן תיקשי: אמאי לא נאמר אף לענין חליפין שאין מועיל קנין חליפין בכליו של מקנה אלא באדם חשוב?!

וכתב הריטב"א בשם התוספות: עיקרא דמילתא גזירת הכתוב הוא, וכל חד יהיב טעמא קצת לקרא, אך לא פליג קרא בין אדם חשוב לשאינו חשוב.

והראשונים בקידושין כתבו שקבלת מתנה אצל אדם שאינו חשוב חשיבא כמו פחות משהו פרוטה, על כן בקידושין אינה מקודשת אף לדעת לוי, ובחליפין דמהניא בפחות משהו פרוטה, שפיר הוו חליפין לדעת לוי.

שיטת רבינו חננאל שנתניה ל"אדם חשוב" מהניא לקנות מדין חליפין, וביארו דבריו [ראה "קצות החושן" [קצ ג], "חזון איש" (ח"מ ט א ד"ה ויש) ו"קהילות יעקב" (סימן מב ד"ה ונראה)] שב"אדם חשוב" מודה רב ללוי. [ב"קצות החושן" (שם) כתב דר"ח לשיטתו שכל דבר שאינו נרקב הוי "כלי" אם כן, גם הנאה יכולה להחשב ככלי, אבל לדין דבעי דבר שראוי לשימוש, "הנאה" לא חשיבא "כלי" ואין קונין בה].

שהרי המקור לקנין זה, הוא מה שנאמר במגילת רות [ד ז]: "שלף איש נעלו ונתן לרעהו".

ואם נפרש שהקונה שלף את נעלו ונתן למקנה, אם כן, יש ללמוד מכאן שקנין חליפין נעשה על ידי נתינת הקונה.

ואם נפרש שהמקנה שלף את נעלו ונתן לקונה, יש ללמוד מפסוק זה שקנין חליפין נעשה על ידי נתינת המקנה.

אגב הנידון אם חליפין בכליו של קונה או בכליו של מקנה, שנחלקו בה התנאים, כדלקמן, מביאה הגמרא בשלימות את הברייתא המפרשת את כל המקרא העוסק בקנין חליפין.⁽²⁵⁾

נאמר במגילת רות [ד ז]: **וזאת לפנינו בישראל, על הגאולה, ועל התמורה, לקיים כל דבר, שלף איש נעלו ונתן לרעהו.**

"גאולה" שאמר הכתוב זו מכירה, שמכר לו מכירה גמורה בדמים, ועדיין לא קיבל המוכר את דמי המקח, ולא משך הלוקח, ובאים הם לקיים דברי מכירתך על ידי קנין.

ומנין ש"גאולה" לשון מכירה היא? שהרי **כן הוא אומר** [ויקרא כז לב לג]: "וכל מעשר בקר וצאן, כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה". לא יבקר בין טוב לרע, ולא ימירנו, ואם המר ימירנו, והיה הוא ותמורתו יהיה קודש, **לא יגאל**.

ומה שאמר הכתוב: "לא יגאל" רצונו לומר: לא ימכר, כמו שלמדנו⁽²⁶⁾ "גזירה שוה": "לא יגאל" במעשר בהמה מ"ולא יגאל" בחרמים, שאסור למוכרן.⁽²⁷⁾

"תמורה" שאמר הכתוב, זו חליפין, שמחליף כלי זה בחפץ שכנגדו.⁽²⁸⁾

ומנין ש"תמורה" לשון חליפין היא. שהרי

25. ביאור הסוגיא הוא על פי פירושו של רש"י, ולהלן בהערות יובא פירושו של רבינו תם.

26. בכורות לב א.

27. כך היא גירסת תוספות בסוגיא ופירושה. ויש גורסים: "ואם לא יגאל ונמכר", והכוונה למה שנאמר [ויקרא כז כז]: "ואם בבהמה הטמאה [אדם שהקדיש בהמה טמאה ל"בדק הבית"], ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו, ואם לא יגאל ונמכר בערכך". אך הראשונים דחו גירסא זו, שהרי אדרבה, מפסוק זה משמע ש"גאולה" אינה מכירה. [וראה בפירושו הר"ח ותוספות הרא"ש].

28. א. לפי מה שנתבאר [על פי רש"י] הוזכרו במקרא זה שתי דרכים של קניין: "מכירה" — מקח ומכר של חפץ תמורת דמים, וקיום המקח על ידי סודר. ו"חליפין" החלפת כלי בחפץ.

ומה שאמר הכתוב "לקיים כל דבר", מתבאר להלן בגמרא [ובהערות], הן לדעת רב ששת שפירות נעשים חליפין, והן לדעת רב נחמן שרק בכלים עושים חליפין.

ב. אך רבינו תם סובר שיש במקרא זה שלשה קניינים. וכך מתפרש הפסוק: "גאולה" — זו מכירה, היינו מקח וממכר בעלמא, אליבא דרבי יוחנן — על ידי מתן מעות, ואליבא דריש לקיש — על ידי משיכה; "תמורה" — זו חליפין, היינו החלפת שני חפצים כאשר הם "שוה בשוה"; "לקיים כל דבר" — לרבות

כן הוא אומר [ויקרא כז ט – י]: "ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה, כל אשר יתן ממנו לה יהיה קודש. לא יחליפנו ולא ימיר

אותו, טוב ברע או רע בטוב, ואם המר ימיר בהמה בבהמה, והיה הוא ותמורתו יהיה קודש".

חליפין שאינם " שוה בשוה", ובחליפין אלו נאמר: "שלף איש נעלו ונתן לרעהו", ובחליפין אלו נחלקו רב נחמן ורב ששת להלן אם פירי עבדי חליפין או לא, אבל בחליפין של "שוה בשוה" לא נחלקו, ולכולי עלמא פירי עבדי חליפין.

ובחידושי רבי מאיר שמחה פירש ענין "חליפי שוה בשוה" כך: בחליפי סודר אין למוכר צורך וענין בסודר, והעיקר הוא שמקנה חפץ לחבירו, אך בחליפי שוה בשוה כמו שהלוקח צריך את החפץ שהוא מקבל, כך המוכר צריך את החפץ שהוא מקבל, ואינו ניכר ומוכדל מי הוא הלוקח מי הוא המוכר, ובוה לא שייך לומר אין פרי עושה חליפין, דמי הוא העושה וקונה ומי הוא הנקנה, וכל אחד משניהם נקרא "קונה". [ב"אבי עזרי" (אישות א ב) כתב כעין זה בדעת הראב"ד, אך להרמב"ם הוא גדר אחר, ראה שם].

לפיכך, פירות שנקנים בחליפין, נתינתם בחליפי שוה בשוה יכולה לפעול את הקניין כאילו הם הנקנים, אבל מטבע שאינו עושה חליפין ולא נקנה, אף "חליפי שוה בשוה" אין קונים במטבע, וכך היא שיטת תוספות מו ב ד"ה ולרב נחמן.

ויש שכתבו בשם רבינו תם שאף מטבע נעשה חליפין ב"חליפי שוה בשוה", ראה תוספות הרא"ש מו ב ורשב"א קידושין כח ב, אלא דהני מילי בכיוצא בו, שמחליף מטבע במטבע ופירות בפירות, אבל מטבע בטלית – לא.

ג. המקור מן המקרא לכך ש"חליפי שוה בשוה" קונים יותר מאשר חליפין בעלמא, הוא יתור הפסוק, שהרי כיון שנאמר: "לקיים כל דבר – שלף איש נעלו" שוב אין צורך במה שנאמר

"ועל התמורה" – זו חליפין, ומאי קא משמע לן?! אלא דבא לרבות קניין נוסף ב"חליפי שוה בשוה"; לדברי התוספות לעיל, לדעת רב נחמן התרבו "חליפי שוה בשוה" בפירות ולא במטבע, ולדעת רב ששת התרבו "חליפי שוה בשוה" בדבר שאינו מסויים או במרוקא, שהם דברים שאין עושים בהם חליפין כדלקמן בסוגיא. [ולדעת לוי שחליפין בכליו של מקנה, "חליפי שוה בשוה" נעשים גם בכליו של קונה – תוספות הנ"ל. (ולעיל מו א סוף ד"ה כל משמע שאף ב"שוה בשוה" קונים דוקא בכליו של מקנה. וצריך תלמוד לפי סברת רבי מאיר שמחה, וראה ב"אבי עזרי" שם.)]

ד. מה נקרא "שוה בשוה"? תוספות הנ"ל כתבו שאם המקח שוה כפלים מן החפץ שבו עושים את הקניין, אזי דומה הוא לחליפין ואינו קונה בתורת "שוה בשוה" ופירש בחידושי רבי מאיר שמחה שעד כפלים אמרינן שהמוכר צריך לאותו דבר ועבורו הוא מקנה. [וב"חזון איש" כתב לאו דוקא כפלים, אלא כל שלא הקפיד שיהיו שוים אלא נותן מתנה בעלמא הוי חליפין].

וברמב"ם [מכירה יג א] כתב: המחליף כלים בכלים או בהמה בבהמה אפילו מחט בשיריים או טלה בסוס אין לו הונייה, שזה רוצה במחט יתר מן השיריים. וכתב ב"אבי עזרי" [אישות שם] ד"שוה בשוה" לאו דוקא שהן שוין בשוייהן, אלא אף אם חפץ אחד שוה פרוטה והשני שוה מנה, מכל מקום אם מחליפין זה בזה ואינו מתחייב לתת לו דמים, נוסף על החליפין האלו, נחשב "שוה בשוה", וחליפין של קנין סודר נקרא אם מתחייב לתת לו עוד דמי החפץ. ועל דרך זה כתב ב"חזון איש" על פי תוספות

"לקיים כל דבר, שלף איש נעלו (29) ונתן לרעהו". מי נתן למי את הנעל?

חכמים אומרים: **בועה**, שקנה את רות ואת השדה, נתן לגואל.

ורבי יהודה אומר: הגואל, שהקנה, נתן לבועה את הנעל. (30)

הרי, שדברי רב האומר שבכליו של קונה,

בבבא קמא ע ב ד"ה באומר. [ולשיטת תוספות כאן צריך לומר שכאשר המקח שוה כפלים מן החפץ הקונה, הוה ליה דין "קנין סודר" שנזכר בכל מקום, וכן נראה בתוספות רבינו פרץ].

ה. גדר קנין סודר וחליפי שוה בשוה — כתב בספר "אבי עזרי" (שם): יש שני גדרי חליפין, חליפין של קנין סודר, וחליפין שוה בשוה. "קנין סודר" אינו אלא מעשה קנין בעלמא, ואילו "חליפי שוה בשוה" הוא גדר קנין כסף שנותן בעד חפץ זה חפץ אחר ועל כן נכלל אף חליפי שוה בשוה ב"כסף" דכתיב בקרא. [וכן כתבו הגרנט (קידושין סימן צב) וחידושי רבי שמואל (קידושין סימן ג) ומתורץ קושיית מהרש"א אמאי רב לא סובר כליו של מקנה ב"חליפי שוה בשוה" — "דבר יעקב"].

לפיכך נראה דחליפי שוה בשוה לא מהני אלא כשיש בו שוה פרוטה, ולא אמרו קונים בכלי אף על פי שאין בו שוה פרוטה אלא ב"קנין סודר", וכן משמע מפורש ברמב"ם? [ב"דבר יעקב" אות יג הביא שכך כתב ב"מלחמות" לדעת הר"ח. וריטב"א קידושין כח א חולק, כי לדעתו אין שני גדרי קניין ראה להלן].

ועוד יש חילוק ביניהם, לפי שיטת הרמב"ם, שקנין סודר מועיל אף במתנה על מנת להחזיר, אבל קנין כסף לא שייך במתנה על מנת להחזיר, וכן חליפין דשוה בשוה, ועל כן מדאורייתא אין אשה מתקדשת במתנה על מנת להחזיר, היות ואינה מתקדשת אלא בכסף ולא בקנין סודר [בחליפין דשוה בשוה — כשאינו מתחייב לתת עוד דמים, סובר תוספות רי"ד שאשה מתקדשת היות שהוא גדר כסף.

וראה בתוספות קידושין ג א ד"ה ואשה שהגמרא שם סברה מעיקרא שחליפין הוה מטעם כסף ומסיק דלא הוה מטעם כסף. ותוספות גיטין לט ב ד"ה משום והרבה ראשונים שם, סוברים שגם למסקנה חליפין דמו לכסף. וראה בשיעורי הגרש"ש קידושין סימן ב שביאר את ההשוואה והחילוק שבין קנין כסף לחליפין].

ה. כתב רש"י: זו חליפין — שמחליף כלי זה בחפץ שכנגדו. משמע שאפילו בחליפי חפץ בחפץ שהם "חליפי שוה בשוה", סובר רב נחמן שאין קונים בפירות, ודלא כרבינו תם — חידושי רבי שמואל קידושין סימן ג. וכן דייק הרש"ש להלן עג א מדברי רש"י שם. [אמנם תוספות מה ב ד"ה אין והגר"א קצה יא ביארו את שיטת רש"י שם על פי דברי רבינו תם. וראה עוד "מרומי שדה" קידושין כח].

29. "נעלו" שאמר הכתוב הוא "נרתיק [כפפה] יד ימינו" — תרגום רות. ובפירושו אבן עזרא כתב: וטעם נעל, בעבור שהוא נמצא תמיד, ולא יתכן להסיר חלוק או מכנסים שלא ישאר ערום. משמע, שהראב"ע מפרש "נעלו" כפשוטו.

30. דברי רבי יהודה: הגואל נתן לבועה, הם כמשמעות הכתוב בפשוטו, שהרי נאמר: "ויאמר הגואל לבועה, קנה לך, וישלוף נעלו" דמשמע שהגואל — הוא המקנה, נתן את המנעל לבועה, ואמר לו, שעל ידו יקנה הקרקע. אבל דברי תנא קמא אינם על פי משמעות הכתוב, אלא סברא הוא כדאמרין לעיל אליבא דרב — חידושים המיוחסים לריטב"א.

הם כדעת תנא קמא, (31) שאמר: בועז — הקונה, נתן את נעלו לגואל — המקנה.

ודברי לוי האומר שבכליו של מקנה, הם כדעת רבי יהודה, שאמר: הגואל — המקנה, נתן את נעלו לבעז — הקונה.

תנא בברייתא: **קנין** חליפין בכלי, אף על פי שאין בו, בכלי, שוה פרוטה. (32)

אמר רב נחמן: לא שנו, דקנין קנין, (33) **אלא בכלי, אבל בפירי**, כל דבר שאינו כלי, (34)

ולפי דברי הרשב"א בשבועות לט א [ראה "קצות החושן" פח ג וב"מילואי חושן" שם] שמסתפק לומר שאפשר לקדש אשה בכלי שאין בו שוה פרוטה, אם כן צריך תלמוד, מאי קא משמע לן ברייתא דהכא, דהא משמע דבא להשמיענו חידוש בדיני חליפין!?

ויש לומר: הא קא משמע לן דאף על גב דכתיב "ונתן", סלקא דעתך אמינא אין "נתינה" בפחות משוה פרוטה, קא משמע לן נתינת מנעל הויה "נתינה" אף כשאין בו שוה פרוטה, ורק נתינת ממון אינה נתינה כשאין בה שוה פרוטה, וכמו שכתבו התוספות. [ד"ה קונים]

ב. בהערה 28 אות ה הובאו דברי ה"אבי עזרי" ש"חליפי שוה בשוה" אין נעשים אלא בשוה פרוטה [כלומר, אם מלבד הסודר מתחייב הקונה בדמים, אז הויה הסודר מעשה קנין בעלמא ואין צריך שיהא שוה פרוטה, אך אם אינו מתחייב לו שום תשלום, אזי הסודר הוא ה"תשלום", והויה להו "חליפי שוה בשוה" שאינם קונים אלא אם הסודר שוה פרוטה].

33. כן הוא לשון רש"י, וכוונתו: שלא תאמר, לא שנו שקונים בפחות משוה פרוטה, כדלעיל בברייתא. כי רב נחמן לא קאי על הברייתא, אלא על עיקר דין הקנין.

לפי זה, "לא שנו" קאי אקרא, וראה ב"תורת חיים" אמאי נקט לשון לא שנו שמתאים לתורה שבעל פה.

34. רש"י.

ומה הוא כלי? שיטת התוספות שכל דבר

31. א. תוספות [להלן עמוד ב ד"ה לאפוקי ובגיטין לט ב ד"ה משום] הוכיחו מסוגיות הש"ס שהלכה כרב שקונים בכליו של קונה. והרי"ף הוסיף דקיימא לן כתנא קמא, דסתם הוא ורבים נינהו, ורבי יהודה יחיד, הילכך הלכתא כרב דקאי כתנא קמא.

ב. כתבו בחידושים המיוחסים לריטב"א: מצאתי בשם רבינו אפרים דהאידנא נהוג עלמא לקנות בכלי שאינו של הקונה; כתב גאון דקיימא לן דאי תפיס המקנה לסודר לא מפקינן מיניה, וחזו בתראי דאתו לאינצויי, על כן תקינו להו למיקני בכלי שאינו של קונה, דלא חציף איניש למיתפס כלי שאינו של קונה; ואפילו אמר לו מקנה קנה ממני, דלאו שלוחו של קונה הוא קנה.

וב"שיטה מקובצת" כתב בשם הרמ"ך: קונים בכליו של אחר, כגון עדים שמנהגן לקנות בכלי שלהם, והרי זה כמו שהקנו סודרם לקונה. ובחידושי רבי שמואל [קידושין ג ג] הובאה מחלוקת הסמ"ע והט"ז אם סודר על ידי אחרים מועיל מדין "עבד כנעני" [ראה קידושין ז א] ובלא שליחות הקונה, [וקנין סודר הויה בתורת קנין כסף], או דהויה מעשה קנין בעלמא שעושה השליח עבור המשלח, ראה שם.

32. א. ראה קידושין יג א שקנין כסף אינו נעשה אלא בשוה פרוטה, אבל קנין חליפין נעשה אפילו בכלי שאין בו שוה פרוטה, אם כן ברייתא זו באה לחדש שחליפין נעשין בפחות משוה פרוטה למרות שקנין כסף אינו נעשה בפחות משוה פרוטה.

לא קונים.

לקיים ולפעול קנין זה, בכל דבר.

רב ששת אמר: קונים אפילו בפירות.⁽³⁵⁾

ומפרשין: מאי טעמא דרב נחמן, האומר שאין קונים אלא בכלי?

כי אמר קרא: "נעלו", משמע, נעל — אין, קונים בו, מידי אחרינא — לא קונים בו.

ומאי טעמיה דרב ששת האומר שאפילו פירות, הרי לא הוזכר במקרא אלא נעל שהוא כלי?!

כי אמר קרא: "לקיים כל דבר", כלומר,

ותמהינן: אם כן תיקשי: לרב נחמן נמו, הא כתיב: "לקיים כל דבר" ומה בא הכתוב להשמיענו,⁽³⁶⁾ אם לא נרבה אפילו פירות?!

ומשינין: ההוא לקיים כל דבר, גאולה ותמורה,⁽³⁷⁾ דנקנין במנעל.

ותמהינן: רב ששת נמו, הא כתיב: "נעלו", דמשמע כלי ולא פירי?!

ומשינין: אמר, יתרן, לך רב ששת: לעולם קונים אפילו בפירות, ומה שהזכיר הכתוב

חדש — חליפין של אינו שוה בשוה, צריך תלמוד איך למד מכאן רב ששת שעושים חליפין בכל דבר, ומאי מקשה על רב נחמן?! יש לומר: דרב ששת למד ממה שנאמר "לקיים כל דבר", "כל" לרבות פירי וכיוצא, ורב נחמן יליף ממנה שקונים כל דבר ולא דוקא שדה — על פי "פני יהושע".

37. א. רש"י. ובפשוטו כוונת רש"י ש"נעל" קאי בין על "גאולה" — מכירה, בין על "תמורה" — חליפין, ואף חליפין אינם נעשים אלא בנעל — כלי ולא בפירות. וכך הביין ב"פורת יוסף", והקשה: הרי ברש"י מה ב ד"ה מידי מבואר ש"לקיים כל דבר", בא לרבות, שקונים כל חפץ בחליפין ולא רק כלים?!

על כן כתב במהר"ם ש"ף שכוונת רש"י היא כך: כל דבר נקנה בכלי בין כלי ובין קרקע ופירי. [וכעין זה כתבו תוספות שאנץ ב"שיטה מקובצת" ובחידושים המיוחסים לריטב"א ש"כל דבר" בא ללמדנו, דלא בעינן דוקא שדה כמו שהיה במעשה דבועז וגואל, אלא הוא הדין נמי כל דבר נקנה במנעל].

ורבינו ירוחם [חלק ב נתיב עשירי חלק ג,

שראוי לשימוש נחשב "כלי" ועל כן מטבע הוי כלי [מה ב ד"ה אין], וכן בעלי חיים [מו ב ד"ה ופירי]. וראה לעיל בהערות שהובאה מחלוקת הראשונים אם טלה שאין עושים בו מלאכה, נחשב כלי, היות וצמרו ראוי לעשות ממנו בגדים.

ובראשונים [ראה ברשב"א ובריטב"א] כתבו שכל דבר שאינו נרקב כפירות הרי הוא נידון ככלי שהוא דבר המתקיים, ויש שכתבו שמטבע נחשב כלי היות ואינו נאכל כפירות. ושיטת רש"י שמטבע אינו "כלי" [מה ב] וכל בעלי חיים אינם "כלים" [מו ב].

35. לדעת רש"י בכמה מקומות: "פירי" לא דוקא, והוא הדין נמי לכל דבר שאינו "כלי". [חוץ ממה שנתמעט בפירוש להלן]. אך תוספות [מה ב ד"ה אין] סוברים שלדעת רב ששת אין קונים אלא או בכלי או בפירות. [על כן הקשו על רש"י שאם תימצי לומר: מטבע אינו "כלי", והרי אינו "פרי", אם כן לא יתכן לקנות בו. ולפי מה שנתבאר בדעת רש"י, אתי שפיר].

36. לשיטת רבינו תם שלומדים ממקרא זה קנין

נעל, בא ללמדנינו: מה "נעלו" — "דבר המסויים" [דבר שלם] הוא, אף כל דבר שקונים בו, צריך שיהיה "דבר המסויים".

לאפקוי [להוציא] חצי רימון וחצי אגוז דלא קונים⁽³⁸⁾ בהם, היות ואינם "דבר המסויים" ושלם.⁽³⁹⁾⁽⁴⁰⁾

קרא למעט דבר מסויים אלא שאינו קונה היות אינו דומיא דנעל, אבל לענין שלא יקנו אותו, מהיכי תיתי?!

ומדברי הרשב"א [מה ב הובאו דבריו בהערות שם] מבואר שדבר שאינו מסויים נקנה בחליפין. [וכן צריך לומר לדעת תוספות, לפי הסברו של רבי מאיר שמחה לעיל הערה 28 אות ב].

ב. לשיטת תוספות ותוספות הרא"ש [מה ב] מטבע כלי הוא, ואף על פי כן אין מטבע נעשה בחליפין וכתבו בתוספות הרא"ש [מז א] שטעמו של דבר הוא היות ומטבע הוא דבר שאינו מסויים.

לפי זה, לדעת רב נחמן לא רק "פירי" נתמעטו מ"נעלו" אלא גם דבר שאינו מסויים, ולדעת רב ששת התמעט רק דבר שאינו מסויים. [ראה לעיל מה ב הערה 26 בשם רבי עקיבא איגר].

ולדברי רש"י שטעמו אינו כלי, יתכן שאלבא דרב נחמן קונים בכלי שאינו מסויים.

39. א. כתבו התוספות: מה שאמרו לעיל [ז א] שאפשר לקנות על ידי מה שהמוכר אוהו שלש על שלש אצבעות בטליתו של חברו, אינו סותר למה שאמרו כאן, היות וגם זה נחשב "דבר מסויים".

ובדברי יחזקאל [כה ח] כתב דלכאורה כוונת תוספות היא שהיות והטלית בכללותה היא דבר מסויים ושלם, על כן כל משהו ומשהו ממנה נחשב כדבר המסויים.

אמנם נראה שכונתם היא שהיות ובחליפין סגי בבגד של ג על ג נמצא שמה שתופס בידו נחשב דבר מסויים. וראיה לביאור זה — מהא דהוצרך לתפוס בבגד ג על ג ולא סגי בפחות,

הובאו דבריו בחידושי רבי שמואל שם בהגהה שבעמוד קכא] כתב: שמקיימים "גאולה" ומכר על ידי "שלף איש נעלו", וכן "תמורה" וחליפין, וכן מתנה, או שום דבר שמחייב את עצמו לחבירו — "לקיים כל דבר".

כתב הריטב"א: תמורה זו חליפין — פירוש חליפין ממש, ואשמעין קרא שקנין סודר הוי כמו חליפין ממש. ופירש ב"דבר יעקב": תמורה זו חליפין ממש — "שוה בשוה", וממשך הפסוק: "שלף איש נעלו" להשמיענו שגם קנין סודר הוי כמו בחליפי שוה בשוה. ולדבריו אין שני גדרי קניין. ובתרווייהו אין קונים בפרי.

ב. החילוק בשיטות הראשונים הוא שלפי רש"י [וריטב"א] — "לקיים כל דבר" הוא סיכום של מה שנאמר לעיל, בין גאולה בין תמורה נקנים על ידי נעל; לפי רבינו תם — "לקיים כל דבר" הוא מעשה קניין שלישי שהוזכר בפסוק: מקח, שוה בשוה, סודר שאינו שוה בשוה; לפי רבינו ירוחם — "לקיים כל דבר" הוא אופן שלישי של קניין סודר: מקח, חליפין, מתנה.

ג. כתב הריטב"א: ומכל מקום, בעינין שיהיה דבר שגופו ממון, למעוטי שטרות שאין גופן ממון ואין נקנין בחליפין, וכן מטבע אינו נקנה בחליפין, שאין גופו לגמרי ממון, שהרי חשוב הוא מפני צורתו, וראה בהערות לעיל מה ב.

38. א. ב"מחנה אפרים" [קנין חליפין סימן ג] כתב שלשיטת רש"י: כשם שאין קונים בדבר שאינו מסויים, כך אין דבר שאינו מסויים נקנה בחליפין. וכן הוא להדיא בשו"ת מהר"ם בן ברוך [סימן רנו וראה שו"ת רשב"א וחלק א סימן אלף קד].

וצריך תלמוד, מנא לן לומר כן, הא ליכא

המקנה בסודר, דעתו שיכתבו לקונה שטר ראייה על כך.⁽⁴¹⁾

אמר רב ששת בריה דרב אידי: **במאן**, כדעת מי, **כתבינן האידנא**, אנו נוהגים לכתוב, בשטר של "קנין סודר" — נוסח זה: קנינו ממנו **במנא דכשר למקניא ביה?**

כלומר, לשון זו שבשטר, את מה היא באה למעט?

ומפרשינן: מה שכותבים: **במנא**, הוא:

לאפוקי מדברי רב ששת, דאמר: קנינו בפירות. קא משמע לן: "במנא", בכלי, קנינו ממנו ולא בפירות, כדעת רב נחמן, ודלא כרב ששת.

ומה שכותבים: **במנא דכשר**, הוא: **לאפוקי מדברי שמואל, דאמר: קנינו במרוקא**, כלי העשוי מגללי בקר,⁽¹⁾ ואין הלכה כשמואל, אלא אין קנין במרוקא, ועל כן תיקנו לכתוב **במנא "דכשר"** ללמדנו שאין קנין במרוקא.

ומה שכותבים בשטר: **במנא דכשר למקניא**,

ב-מ

עדים, ואם הפסיק הענין אין אחד מהם יכול לחזור בו, אף על פי שאין ביניהם עדים; וכשם שחוזר המוכר והנותן, כך חוזר הלוקח והמקבל, כל זמן שעסוקים באותו ענין; מה שאין כן בשאר דרכי הקנייה. [לפי דברי ה"אבי עזרי" יש לומר שאין דין זה אלא ב"קנין סודר" ולא ב"חליפי שוה בשוה"].

41. בבא בתרא מ א.

1. רש"י ובריטב"א כתב על זה: ולא נהירא, דההוא [כלי גללים] לא מאיס כולי האי, והנכון, כמו שפירש הראב"ד ז"ל: עביט של מי רגלים. משמע, שהחסרון ב"מרוקא" הוא, מה שהכלי מאוס וחסר בחשיבות שלו. [ויש לדון, האם "מרוקא" התמעט מצד עצמו, היות ואינו דומיא דנעלו, או דאינו נחשב "דבר מסויים", ואף לרב ששת אין קונים במרוקא]. ורבינו יהונתן פירש ברש"י וכתב: שאינו ראוי להשתמש בו בחמין אלא בצונן.

ובתוספות פירשו [וכעין זה — בפירוש רבינו חננאל]: גרעיני תמרה שמחליקין בהם את הקלף. [מלשון "מירוק" — חכמת מנוח] ויש שפירשו: היות וגרעיני תמרה מצויים, ואין דרך כל כך לייחד אותם לשימוש, על כן אין הם

משמע שמקצת חפץ אינו בכלל "דבר המסויים". ב. כתב הריטב"א: הא דמעטינן חצי אגוז וחצי רימון, ולא קאמר חצי כלי, משום דחצי כלי כיון דראוי לכלי ולעשותו חשוב — קנין בו, שכן לפעמים עושים מן הגדול קטן ומן הקטן גדול, מה שאין כן בחצי רימון.

וראה ב"אור שמח" [טוען ונטען ט ז] שמשמע מדבריו שאף בכלי שייך לומר "כמאן דפסיק" אם יתפוס בחלק מהכלי, אמנם לא אמרינן כן אלא כאשר לא יתבטל שמו של הכלי מאותו חלק כאשר יחתכו אותו מן הכלי השלם. ואין זה שכיח. ובגד שאני, שאף אם יחתך לא יתבטל שמו, אם יש במה שהוא תופס ג על ג אצבעות.

ג. הרמב"ן ב"מלחמות" מסתפק אם שור שחוט שלם נחשב "דבר מסויים". ויתכן בטעם הדבר, היות ואם בשר השור יחתך לחתיכות, יהיה לו אותו שם כמו קודם שנחתך, אם כן אין חשיבות לשלמותו. [ראה סברא כעין זו לענין איסור "בריה" בתוספות חולין צו א ד"ה מאי וברא"ש שם סימן לג].

40. כתב הרמב"ם [מכירה י']: המוכר או הנותן שקנו מידו יש לכל אחד מהן לחזור בו כל זמן שעוסקין באותו ענין, ואף על פי שהקנין בפני